

KORA VASKORI TÁJAK AZ ALPOK ÉS A DUNA KÖZÖTT. Egy magyar-szlovén komparatív tájrégészeti projekt első eredményei

CZAJLIK ZOLTÁN¹ – MATIJA ČREŠNAR² – FEJÉR ESZTER³ – MAGYARI ENIKŐ⁴ – BRANKO MUŠIČ⁵ – RUPNIK LÁSZLÓ⁶
Magyar Régészet 12. évf. (2023) 2. szám, pp. 57–66.

Tanulmányunk egy magyar-szlovén komparatív tájrégészeti kutatási programot mutat be, amely a süttöi és a poštelai (Szlovénia) mikrorégió kora vaskori tájváltozásait vizsgálja. A projekt legfőbb célkitűzése a magaslati településekből, halomsírokból, halom nélküli síktemetőkből, illetve a kapcsolódó területekből álló lelőhelykomplexumok régészeti kutatása, őskori környezetének rekonstrukciója, kiegészítve olyan balatoni üledékminták kiértékelésével, amelyek az Alpok és a Duna közötti teljes területre vonatkoztatva szolgáltatnak vaskori környezeti adatokat.

Kulcsszavak: Süttö, Poštela, kora vaskor, Hallstatt-kultúra, tájrégészet

BEVEZETÉS

A kora vaskort a tágabb értelemben vett Kelet-Alpok régiójában (Kr. e. 8–5. század) olyan lelőhelykomplexumok megjelenése jellemzi, amelyek magaslati településekből, halomsírokból, síktemetőkből és a hozzájuk kapcsolódó, különböző célra hasznosított területekből (pl. szántóföld, legelő) álltak. Ez nagyléptékű emberi tájalakítást jelentett, amely tájrégészeti szempontból különösen izgalmas.

A közelmúltban az Európai Unió támogatásával megvalósult Vaskor Duna nemzetközi projekt (Iron Age Danube, 2017–2019) keretében Szlovénia, Horvátország, Ausztria és Magyarország kora vaskori lelőhelyeit vizsgáltuk a résztvevő országok kutatóival. Topográfiai adataikat egységes adatbázisba gyűjtöttük (CZIFRA *et al.* 2020), illetve ezen országok kilenc kiemelkedő jelentőségű kora vaskori lelőhelykomplexumában (Dolenjske Toplice, Poštela, Jalžabet, Kaptol, Strettweg, Grossklein, Százhalombatta, Süttö és Sopron) részletesebb kutatások is folytak (ČREŠNAR & MELE 2019; lásd továbbá a projekt [honlapját](#)). Valamennyi helyszín hosszú kutatási múlttal rendelkezik, de esetükben a különböző tájrégészeti módszerek adaptációja a hagyományos terepi módszerek (elsősorban ásatások) több évtizedes alkalmazását követően egy új fejezet megnyitását jelentette.

A „Kora vaskori tájhasználat az Alpok és a Duna között – a süttöi és a poštelai lelőhelykomplexumok összehasonlító tájrégészeti elemzése” című kutatási programot az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Ljubljana Egyetem kutatói 2021-ben indították el. Noha a két kiemelt lelőhely eltérő földrajzi környezetben fekszik (az Alpok keleti peremvidéke vs. a Duna feletti löszfennsík a Dunántúli-középhegység előterében), sok hasonlóságot mutatnak, és fontos támpontokat kínálnak a kora vaskori (Hallstatt-kultúra) táj változásainak megértéséhez a közép-európai régióban (1. kép). Amíg a fent említett korábbi projektben a kutatás fókuszában a kora vaskori lelőhelyegyüttesek általános feltérképezése és az őskori táj fizikai jel-

¹ Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Régészettudományi Intézet, Archeometria, Régészeti Örökség és Módszertan Tanszék, e-mail: czajlik.zoltan@btk.elte.hu

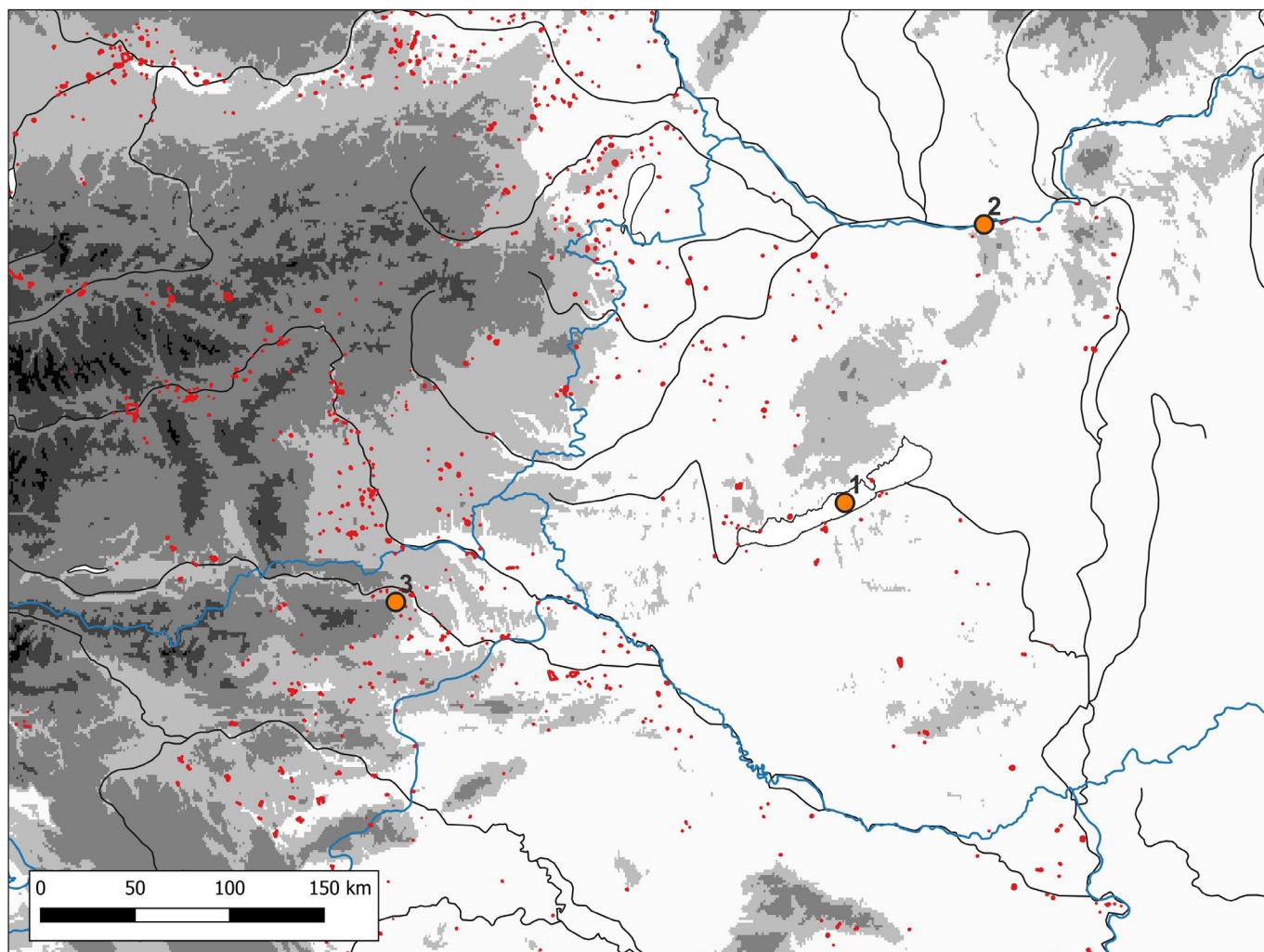
² University of Ljubljana, Faculty of Arts, Department of Archaeology, Centre for Interdisciplinary Research in Archaeology, e-mail: Matija.Cresnar@ff.uni-lj.si

³ Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Régészettudományi Intézet, Archeometria, Régészeti Örökség és Módszertan Tanszék, e-mail: fejer.eszter@btk.elte.hu

⁴ Eötvös Loránd Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földrajz- és Földtudományi Intézet, Környezet- és Tájföldrajzi Tanszék, e-mail: eniko.magvari@ttk.elte.hu

⁵ University of Ljubljana, Faculty of Arts, Department of Archaeology, Centre for Interdisciplinary Research in Archaeology, e-mail: Branko.Music@ff.uni-lj.si

⁶ Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Régészettudományi Intézet, Archeometria, Régészeti Örökség és Módszertan Tanszék, e-mail: rupnik.laszlo@btk.elte.hu

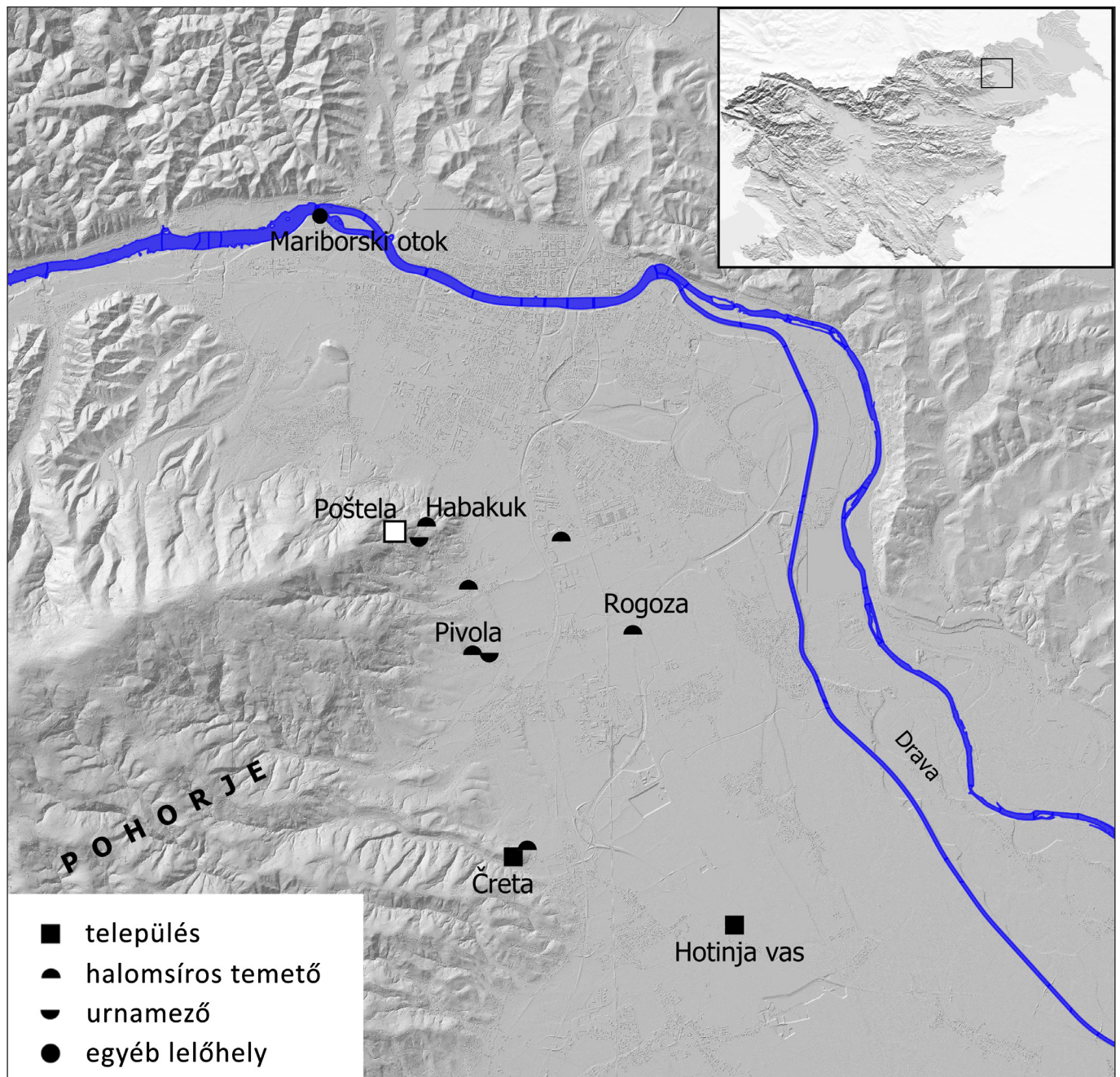

1. kép. A Vaskor-Duna Adatbázisban szereplő kora vaskori lelőhelyek a projektben kiemelten kutatott lelőhelyekkel és a Balatonszemesi-medencében mélyített szedimentológiai fúrással. 1: Tó-34a fúrás; 2: Süttő; 3: Poštela. (térkép: Soós Bence)

lemzőinek megjelenítése állt, az új program ezek mélyreható vizsgálata mellett az egykori növénytakaró rekonstrukcióját is célul tűzte ki. Ebben a munkában régészeken kívül geofizikusok, fizikusok, talajkutatók és paleoökológusok is részt vesznek. A két vizsgált mikrorégióból nyert környezeti adatokat a Balatontól vett üledékminták elemzése egészíti ki, amelyek szupraregionális szinten (az egész Dunántúlra vonatkozóan) szolgáltatnak releváns információt az egykori környezeti változásokról.

A POŠTELAI LELŐHELYEGYÜTTES

A poštelai lelőhelyegyüttes a Pohorje-hegység keleti peremén, a Dráva menti síkság felett található (2. kép). A magaslati település és a hozzá tartozó temetők a 19. század közepe óta ismertek; tudományos kutatásuk nem sokkal később kezdődött meg. A lelőhely egyik legkiemelkedőbb kutatója Walter Schmid, a grazi Museum Joanneum munkatársa volt; ő irányította az őskori erődített település első szisztematikus kutatását több mint 100 próbaárok kiásatásával. A 20. század végén Stanko Pahič tárta fel az első hamvasztásos sírokat a település alatti Habakuk-platón azonosított síktemetőben. Később a Biba Teržannak köszönhető új terepi kutatások, illetve a döntően régebbi, publikálatlan anyagok és adatok közlése révén jelentős előrelépés történt a magaslati erődített telep és környezetének vizsgálatában (TERŽAN 1990, 26–36, 59–78, 256–307; STRMČNIK, GULIČ & TERŽAN 2004; TERŽAN & ČREŠNAR 2021). A sáncon nyitott újabb szelvény annak szerkezetéről és építési fázisairól, ezen keresztül az egész település időrendjéről szolgáltatott új információkat, de ásások zajlottak a közeli síktemetőben és az egyik halomsírban is. A településen három kora vaskori fázist sikerült elkülöníteni és részben szinkronizálni a temetkezésekkel: az első periódus a Ha B3/C1-re

2. kép. Kora vaskori lelőhelyek Poštela mikrorégiójában az ALS-alapú felszínmodellre vetítve (térkép: Nejc Dolinar)

keltezhető, a legjelentősebb a Ha C időszak, a záró periódus pedig a HaC/D1 fázis. Minthogy a legkorábbi ásatásokról csak korlátozott mennyiségű dokumentáció áll rendelkezésünkre, nem teljesen világos, hogy az erődített terület egésze lakott volt-e ezekben az időszakokban (TERŽAN 1990, 26–36). A legújabb kutatások mindenesetre arra utalnak, hogy bizonyos zónákban nem voltak kora vaskori építmények (ČREŠNAR, VINAZZA & MUŠIČ 2019).

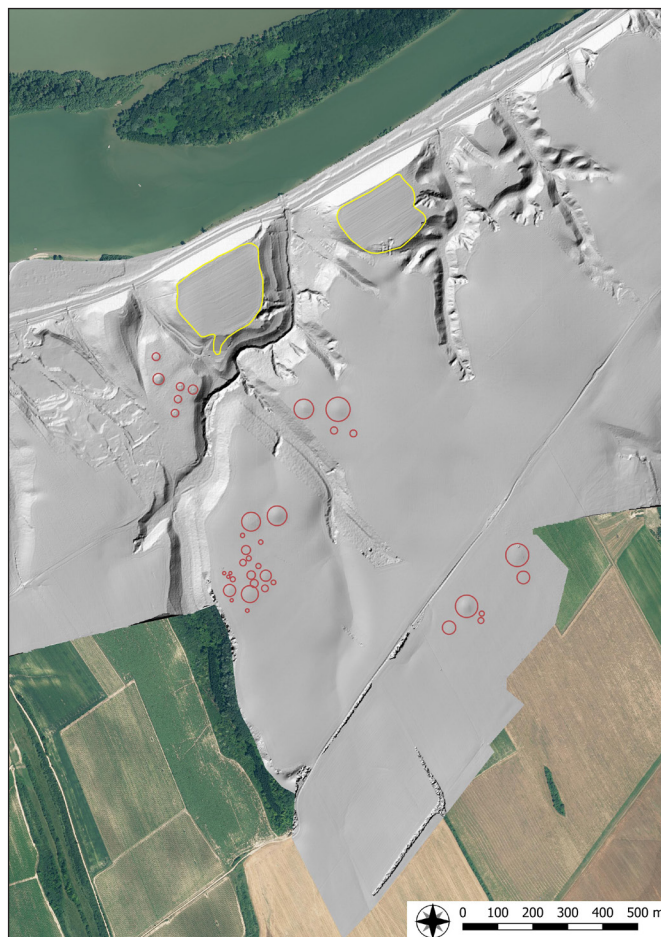
Az utóbbi évtized során a poštelai lelőhelyegyüttesen végzett régészeti kutatásokban a hangsúly a roncsolásmentes módszerek felé tolódott el (ALS, geofizika; TERŽAN, ČREŠNAR & MUŠIČ 2012; ČREŠNAR & MLEKUŽ 2014; MLEKUŽ & ČREŠNAR 2014; MASON & MLEKUŽ 2016; ČREŠNAR 2017; MUŠIČ, ČREŠNAR & MEDARIČ 2014; MEDARIČ, MUŠIČ & ČREŠNAR 2016; MLEKUŽ & ČREŠNAR 2019). Az intenzív vizsgálatok fókuszában a részben már publikált magaslati erődített telep, valamint a halomsírokat és síktemetőt is rejtő Habakuk-plató álltak (TERŽAN, ČREŠNAR & MUŠIČ 2015; MEDARIČ, MUŠIČ & ČREŠNAR 2016; MUŠIČ *et al.* 2015; ČREŠNAR, VINAZZA & MUŠIČ 2019). A munka során azonban nem csak a kora vaskor emlékei kerültek elő: Poštela és

mikrorégiója több korszakban is kedvelt megtelepedési hely volt; a késő bronzkortól (Ha A, Ha B) egészen a római korig (Kr. u. 2–3. század) ismertek itt lelőhelyek. Ezért a feldolgozás során a kora vaskort megelőző és a követő régészeti korszakok emlékanyagát is vizsgáljuk, így tudjuk valódi kontextusában értelmezni a területen megfigyelhető kora vaskori változásokat és azok hatásait.

A SÜTTŐI LELŐHELYEGYÜTTES

A süttöi lelőhelykomplexum egy, a Duna fölé magasodó, a folyó szintjétől számítva 40 m magas löszplatón helyezkedik el, és több mint 80 hektárnyi területet foglal magába (3. kép). Délről a Gerecse-hegység túlnyomórészt mészkő alkotta nyúlványai határolják, északról pedig, a Duna túlsó partján egy hordalékos síkság környékezi. Vadász Éva és Vékony Gábor vezetésével 1978 és 1990 között kiemelkedő jelentőségű ásatások zajlottak a kora vaskori megtelepedés mindhárom színterén (erődített település, halomsíros temető, síktemető), de az eredményekről csak előzetes jelentések születtek (V. VADÁSZ 1983; VADÁSZ 1986; VÉKONY 1986; VÉKONY & VADÁSZ 1982). E korábbi kutatások anyagának kiértékelését jelenleg Novinszki-Groma Katalin végzi (NOVINSZKI-GROMA 2017a; 2017b).

A lelőhely részletes topográfiai kutatását 2013-ban légi fényképezésekkel kezdtük meg (CZAJLIK, NOVINSZKI-GROMA & HORVÁTH 2015; CZAJLIK et al. 2017). Ezeknek a vizsgálatoknak és a területen korábban, a Magyarország Régészeti Topográfiája sorozat készítésekor végzett terepi munkáknak köszönhetően (HORVÁTH, H. KELEMEN & TORMA 1979) számos őskori lelőhelyet sikerült azonosítani a Süttő környéki mikrorégióban. Az őskori települési mintázat rekonstrukcióját segíti a Nyitrai Egyetemmel való együttműködés, amelynek jóvoltából a szomszédos dél-szlovákiai területekről nyert topográfiai adatok is felhasználhatók. Ez lehetővé teszi, hogy a lelőhelykomplexumot tágabb kulturális kontextusban is vizsgálni tudjuk. Feltételezhető, hogy a süttöi mikrorégió és a Dunától északra lévő területek lakossága a kora vaskorban szoros kapcsolatban állt olyan csoportokkal is, amelyek nem a Hallstatt anyagi kultúra jegyeit hordozták (ROMSAUER 1993, 21; 1999, 173–174; CZIFRA et al. 2017, 271–272). A Süttőtől nyugatra lévő platón végzett újabb régészeti terepi munkák egyik legfontosabb eredménye volt, hogy fény derült a területhasználat intenzív voltára mind a kora vaskort megelőző (kora, középső és késő bronzkor), mind az azt követő időszakban (késő vaskor) (CZAJLIK et al. 2018; 2019a; 2019b).

3. kép. Kora vaskori magaslati telepék és halomsírok a Süttő melletti platón az ALS-adatok (Király Géza), a drónos fotogrammetriai felmérés (Rupnik László) és a magnetométeres geofizikai kutatás (Pusztai Sándor) alapján (térkép: Rupnik László)

A TÁJRÉGÉSZETI KUTATÁSOK EDDIGI EREDMÉNYEI

A korábbi kutatások során geofizikai és ALS felmérésekkel számos halomsír nyomát, lehetséges őskori kommunikációs útvonalakat és nyíltszíni településeket azonosítottunk a kutatott területeken. A jelenlegi projekt komplex tájrégészeti módszertant követ, amely ötvözi a roncsolásmentes vagy minimálisan invazív

4. kép. Az ELTE kutatóinak magnetométeres geofizikai kutatása álló halmok közötti területeken. Poštela mikrorégiója, Pivola – halomcsoport a Maribori Egyetem Botanikus kertjében (2021. október, Czajlik Zoltán felvétele)

5. kép. A Ljubljana Egyetem kutatóinak ERT geofizikai felmérése a Süttő melletti platón, az északi halomcsoportnál (2022. szeptember, Czajlik Zoltán felvétele)

lelőhelydiagnosztikai módszereket a hagyományos adatgyűjtéssel. A kutatás fő kérdései a két lelőhely-együttes kiterjedésének meghatározása és a további egykorú lelőhelyek azonosítása a tágabb környezetben. Süttő és Poštela környékén párhuzamosan zajlanak légi régészeti kutatások, amelyek az archív felvételek feldolgozását is magukba foglalják (a süttöi eredményeket lásd: CZAJLIK 2022). A nagy felületű geofizikai felmérések elkészítésén az ELTE munkatársai dolgoznak (4–5. képek), a sírhalmok belső szerkezetének részletes vizsgálatában pedig mindkét intézmény csapata részt vesz. Az utóbbi során Branko Mušič vezetésével magnetométeres geofizikai felmérést, talajradart (GPR), elektromos ellenállás tomográfiát (ERT) alkalmazunk. A geomorfológiai térképezést Nagy Balázs, a talajtani mintavételt Pető Ákos végzi; Mária Hajnalová az utóbbi segítségével kinyert makromaradványokat vizsgálja, Buró Botond pedig a radiokarbon korhatározáshoz használja fel e mintákat.

Ezeket a módszereket egészíti ki a hagyományos régészeti eszköztár: a vizsgált régiókban terepbejárásokat végeztünk és a gyűjtött leletanyagot a korábban előkerült, gyakran publikálatlan leletekkel összevetve elemezzük.

A projekt kulcsfontosságú eleme a táj dinamikus változásainak diakron elemzése; ezért a kora vaskor előtti és utáni időszakot is vizsgáljuk. A süttöi lelőhelyegyüttes esetében a megelőző korszakok leletanyagának feldolgozása új adatokat szolgáltatott az őskori tájhasználatra vonatkozóan a különböző időszakokban. Úgy tűnik, hogy a Nagysántetű nevű kiemelkedő, természetesen is védett terület nemcsak a kora vaskor időszakában szolgált a megtelepedés központjaként, hanem már a bronzkor folyamán is többször építettek rá települést, illetve mesterséges erődítést (FEJÉR 2022; FEJÉR & TÓTH *in prep*). A plató szomszédos, déli részét ugyanakkor különböző módon hasznosították az őskorban: amíg a kora vaskor időszakában ezt a területet a temetők foglalták el, addig a megelőző időszakokból csak a mindennapi élethez köthető tevékenységek nyomai igazolhatók. A süttöi platón előkerült bronzkori régészeti anyag intenzív kapcsolatokról tanúskodik a telep lakói és a Dunától északra lévő területek népessége között (FEJÉR & TÓTH *in prep*.), néhány lelet pedig azt is bizonyítja, hogy a helyi lakosság már ebben az időszakban részese volt nagy távolságú, a Duna mentén kiépült hálózatoknak (késő bronzkori példaként lásd: FEJÉR 2021).

A későbbi korszakokra vonatkozó információink arra utalnak, hogy a tájhasználat (pl. egyes késő vaskori (?) utak nyomvonalvezetése) igazodott a Hallstatt-kultúra máig látható halomsírhalmjainak elhelyezkedéséhez (CZAJLIK *et al.* 2019a).

A Poštela körüli régió, a Dráva menti síkság fontos szerepet játszik a késő bronzkor és a kora vaskor közti átmenet megértésében. Ebben az időszakban jelentősen megváltozott a településszerkezet képe a régióban. A legszembevetőbb különbség, hogy az itt élők más adottságú területeket kezdtek preferálni; a települések a síkvidékről a magaslati területekre húzódtak. Ezzel együtt a telepek erődítése is elkezdődött, majd a kora vaskorra teljesen általánossá vált. A késő bronzkor során a síkvidéki települések, pl. Rogoza, Orehova vas

(mindkettő Kr. e. 12–11. sz.) és Pobrežje (Kr. e. 11–9. sz.) alapvetően a mezőgazdaságra támaszkodtak, ezt egészítették ki más gazdasági tevékenységek, többek között a fémművesség. Úgy tűnik, a kora vaskorban a poštelai magaslati erődített település regionális központként működött, kezdetleges „protourbánus” jellege lehetett, és a síkvidéken több kisebb mezőgazdasági település, pl. Hotinja vas (Kr. e. 7–6. sz.) szatellitként tartozott hozzá. A változások ellenére a helyi késő bronzkori (urnamezős) és a kora vaskori közösségeknél a tradíciók továbbélése is érzékelhető, elsősorban a hitvilág területén. Folyamatosság látható egyes temetkezési szokások és rítusok alkalmazásában, pl. a hamvasztás és a síktemetők használatában. Ugyanakkor új tárgytipusok is megjelentek, és a halomsírok elterjedése a kora vaskor időszakában már egy jóval rétegzetesebb társadalomra utal (TERŽAN & ČREŠNAR 2021, 561–581).

Bár a már publikált adatok jó alapot biztosítanak egyes kulcskérdések vizsgálatához, az új kutatásokkal új utak nyílnak meg előttünk. A lézeres távérzékelés (ALS), a légi fényképezés és a nagy felületű geofizikai felmérések új információkat szolgáltatnak a Poštela környéki mikrorégióról, köztük annak részben már ismert, illetve egyáltalán nem kutatott elemeiről is. Ezen túlmenően pedig intenzíven vizsgáljuk a síktemetőket és halomsírmezőket, illetve még részletesebben egy-egy jelenséget, hogy jobban megértsük azok rituális aspektusait, illetve az egész rituális táj létrejöttét (pl. MLEKUŽ & ČREŠNAR 2014; TERŽAN, ČREŠNAR & MUŠIČ 2015; ČREŠNAR, VINAZZA & MUŠIČ 2019).

A süttöi és a poštelai kora vaskori lelőhelyegyüttesek közös jellemzői a következőképp foglalhatók össze: nagy kiterjedésűek, ugyanakkor a funerális és a hétköznapi élet terei elváltak, külön egységekre tagolódnak; a vaskor folyamán megnőtt a települések védhetőségének szerepe; a halomsíros temetkezések kialakítása pedig jelentős tájalakító tevékenységgel járt. Mindkét lelőhely magaslaton fekszik, jó rálátással a legfontosabb folyókra (Dráva/Duna) – azaz a közlekedési folyosókra –, amelyek kulcspozíciója egyértelműen elősegítette a kora vaskori népesség bekapcsolódását a távolsági hálózatokba (METZNER-NEBELSICK 1992; TOMEDI 2002; NOVINSZKI-GROMA 2017a).

A fentiekén kívül a temetkezések elrendezésében és a tájhasználatban is hasonlóság mutatkozik: úgy tűnik, hogy a legkorábbi síktemetők mind Poštelán, mind Süttőn a települések egykori bejáratához közel létesültek, míg a részben egykorú, de többnyire valamivel fiatalabb halomsírok távolabb helyezkedtek el. Az, hogy a területválasztáskor a meglévő nekropolisz helyzetén kívül más szempontok (pl. a láthatóság) milyen szerepet játszottak, további kutatások tárgya lehet.

A projekt fő kérdései között szerepel még az emberi hatás vizsgálata, valamint a monumentális építkezések, erődítések és halomsírok fizikai és szimbolikus vonatkozásai. Egyfelől ide tartozik például annak kutatása, hogy milyen hatással voltak ezek az álló emlékek a későbbi korszakok megtelepedőinek tájhasználatára, illetve miként változott a felszínborítás ezeken a területeken (pl. erdőirtás). Az utóbbira vonatkozóan a helyi adatok mellett a Magyarai Enikő által feldolgozott balatoni szedimentológiai fúrások (6. kép) adatsorai szolgáltatnak információt, a Balatonból származó minták pollenspektruma ugyanis az

6. kép. A Tó-34a szedimentológiai fúrás mélyítése a Balatonszemesi-medencében (2010. január, Magyarai Enikő felvétele)

egész Dunántúlra vonatkoztatva releváns adatokat kínál a jelentős ökológiai változásokról. A Balatonszemesi-medencében, 2 km-re a parttól vett Tó34a fűrásminta előzetes eredményei azt mutatják, hogy a Hallstatt-kultúra időszakában a Dunántúlon (2800–2500 cal BP) a tölgy (*Quercus*), a bükk (*Fagus sylvatica*) és a gyertyán (*Carpinus*) voltak a domináns fafajták. 2800 cal BP körül a nyír (*Betula pendula*) 5-ről 10%-ra történő növekedése a bronzkori erdőirtások utáni újraerdősödésre (az erdők szekunder szukcessziójára) utal. A dió (*Juglans regia*) a Hallstatt-kultúra elterjedésének kezdetével párhuzamosan jelent meg, valószínűleg déli eredetű. A szántóföldek területének növekedésére utal a rozs (*Secale*) pollen mennyiségének 2500 cal BP felé megfigyelhető jelentős megemelkedése és a taposás-indikátor lándzsás útifű (*Plantago lanceolata*) jelenléte. Mind a tóban található zöldmoszatok (*Pediastrum* fajok, *Coelastrum*, *Botryococcus*ok), mind a kalcit/Mg-kalcit arány, mind pedig a a biogén kalcit depozitumok $\delta^{18}\text{O}$ -méréseinek eredményei arra utalnak, hogy a Hallstatt-kultúra időszakában a tó vize az egész holocén időszak alatt ekkor rendelkezett a legalacsonyabb tápanyagszinttel, ekkor volt a legmagasabb a vízszint, a nyári párolgás pedig nagyon alacsony volt. Ehhez társult, hogy a terület több mint 75%-át fa és cserje borította, tehát a kora vaskori Dunántúl nagyrészt erdős volt. Ebben a nagy erdősültségi fázisban csak egy epizóduszerű irtási esemény észlelhető 2800–2600 cal BP között, ami valószínűleg egy kisebb léptékű erdőirtásnak tulajdonítható. A mikropernye (mikropernye-maradványok) arra utalnak, hogy az erdőtüzek nem játszottak szerepet az erdőnövényzet eltávolításában, a tűz intenzitása a tó holocén időszak történetében ebben a korszakban volt a legalacsonyabb, jelentősen csökkent a bronzkorhoz képest.

A bemutatott komparatív tájrégészeti projekt változatos módszertani eszköztárra támaszkodik és célja a környezeti adatok beépítése a régészeti interpretációba. A régészeti és paleoklimatikus kronológiák szinkronizálása, Poštela és Süttő környezeti viszonyainak jobb megismerése, valamint a kora vaskorban az ember környezetre gyakorolt hatásainak azonosítása és megértése új információkat hozhat annak kutatásában, hogy a jelentős kulturális változások (a Hallstatt-kultúra esetében) miképpen hozhatók összefüggésbe az éghajlatban és a környezetben végbement változásokkal.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A kutatás az NKFIH SNN 134635 és a szlovén ARRS N6-0168 projektek keretében valósul meg. A kutatás vezetői: Czajlik Zoltán (ELTE) és Matija Črešnar (UL). Résztvevők: Magyarországról Buró Botond (ELKH - ATOMKI), Czifra Szabolcs (MNM - NRI), Fejér Eszter (ELTE), Kertész Titanilla (ELKH-ATOMKI), Klembala Zsombor (MNM-NRI) Magyarai Enikő (ELTE), Molnár Mihály (ELKH ATOMKI), Milinkó István (MATE), Nagy Balázs (ELTE), Novinszki-Groma Katalin (ELTE), Pető Ákos (MATE), Pusztai Sándor (független kutató), Rupnik László (ELTE), Soós Bence (MNM), Szlovákiából: Mária Hajnalová (CPUN), Szlovéniából: Nejc Dolinar (NMS, IPCHS, UL), Helena Grčman (UL), Luka Gruškovnjak (UL), Barbara Horn (UL, Gearh d.o.o.), Tamara Leskovar (UL), Branko Mušič (UL, Gearh d.o.o.), Angi Prijatelj (UL), Manca Vinazza (UL), Petra Vojaković (UL, Arhej d.o.o.).

IRODALOMJEGYZÉK

- Črešnar, M. (2017). New approaches to tracing (landscape) connections on the southeastern fringes of the Alps in the Early Iron Age. The state of (integrated) research in eastern Slovenia. In Schumann, R. & Vaart-Verschoof, V. D. (eds.), *Connecting elites and regions. Perspectives on contacts and differentiation during the Early Iron Age Hallstatt C period in Northwest and Central Europe*. Leiden: Sidestone Press, 255–269.
- Črešnar, M. & Mele, M. (eds.) (2019). *Early Iron Age Landscapes of the Danube Region*. Graz, Budapest: Archaeolingua.
- Črešnar, M. & Mlekuž, D. (2014). Identities of the Early Iron Age in northeastern Slovenia. In Popa, C. N. & Stoddart, S. (eds.), *Fingerprinting the Iron Age: approaches to identity in the European Iron Age: integrating South-Eastern Europe into the debate*. Oxford: Oxbow books, 18–32.

Črešnar, M., Vinazza, M. & Mušič, B. (2019). Nove raziskave višinskih naselij na vzhodnih obronkih Pohorja in v severnih Slovenskih gorica/ New research of hilltop settlements on the eastern fringes of Pohorje and the northern Slovenske gorice (NE Slovenia). *Arheološki vestnik* 70, 437–472.

Czajlik, Z. (2022). Aerial Archaeology and Settlement Research. Examples from the Early Iron Age in Northern Transdanubia. *Študijne Zvesti* 69: 2, 327–342.

Czajlik, Z., Fejér, E., Novinszki-Groma, K., Jáky, A., Rupnik, L., Sörös, F. Zs., Bödőcs, A., Csippán, P., Darabos, G., Gergác, R., Györkös, D., Holl, B., Király, G., Kürthy, D., Maróti, B., Merczi, M., Mervel, M., Nagy, B., Puszt, S., B. Szöllősi, Sz., Vass, B. & Czifra, Sz. (2019a). Traces of prehistoric land use on the Süttő plateau. In Črešnar, M. & Mele, M. (eds.) *Early Iron Age Landscapes of the Danube Region*. Graz-Budapest: Archaeolingua, 185–209.

Czajlik, Z., Kovačević, S., Tiefengraber, G., Tiefengraber, T., Puszt, S., Bödőcs, A., Rupnik, L., Jáky, A. & Novinszki-Groma, K. (2017). Report on magnetometer geophysical surveys conducted in Hungary, Austria and Croatia in the framework of the Interreg Iron Age Danube project. *Dissertationes Archaeologicae* 3: 5, 343–359.

Czajlik, Z., Novinszki-Groma, K. & Horváth, A. (2015). Données relatives à la topographie de la microrégion de Süttő (Transdanubie, Hongrie) au Premier âge du Fer. In Borhy, L., Dévai, K. & Tankó, K. (eds.), *Studia archaeologica Nicolae Szabó LXXV annos nato dedicata*. Budapest: L'Harmattan, 59–74.

Czajlik, Z., Novinszki-Groma, K., Rupnik, L., Bödőcs, A., Fejér, E., Jáky, A., Puszt, S., Sörös, F. Zs., Vass, B. & Czifra, Sz. (2018). Archaeological investigations on the Süttő plateau in 2018. *Dissertationes Archaeologicae* 3, 527–540.

Czajlik, Z., Serlegi, G., Jáky, A., Novinszki-Groma, K., Puszt, S., Vágvölgyi, B., Bödőcs, A. & Rupnik, L. (2019b). Early Iron Age Landscapes – Toward a new Topographical Mapping at Süttő (Kom. Komárom-Esztergom/H). In Bockisch-Bräuer, C., Mühlendorfer, B. & Schönfelder, M. (eds.), *Die frühe Eisenzeit in Mitteleuropa. Early Iron Age in Central Europe. Internationale Tagung vom 20–22. Juli 2017 in Nürnberg*. Beiträge zur Vorgeschichte Nordostbayerns 9. Nürnberg, 345–354.

Czifra, Sz., Kreiter, A., Kovács-Széles, É., Tóth, M., Viktorik, O. & Tugya, B. (2017). Scythian Age settlement near Nagytarcsa. *Acta Archaeologica Hungariae* 68, 241–298.

Czifra, Sz., Soós, B., Fejér, E. & Czajlik, Z. (2020). The Iron-Age-Danube Database –Hungary's Early Iron Age relics in regional comparison. *Hungarian Archaeology* 9: 4, 82–92.

Fejér, E. (2021). Neue und wiederentdeckte Griffzungendolche mit Ringabschluss. Die Verbreitung einer spätbronzezeitlichen Innovation in Mitteleuropa. *Archeologické Rozhledy* 73: 1, 48–71.

Fejér, E. (2022). Early Bronze Age settlement in the vicinity of Süttő. *Slovenská Archeológia* 70: 1, 33–62.

Fejér, E. & Tóth, Zs. (in prep). *Neolithic and Bronze Age inhabitation on the Süttő plateau*.

Horváth, I., H. Kelemen, M. & Torma, I. (eds.) (1979). *Magyarország Régészeti Topográfiája 5. Komárom megye régészeti topográfiája. Esztergom és a dorogi járás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Mason, P. & Mlekuž, D. (2016). Negotiating space in the Early Iron Age landscape of southeastern Slovenia: the case of Veliki Vinji vrh. In Armit, I., Potrebica, H., Črešnar, M., Mason, P. & L., Büster (eds.), *Cultural encounters in Iron Age Europe*. Archaeolingua. Series Minor 38. Budapest: Archaeolingua, 95–120.

Medarić, I., Mušič, B. & Črešnar, M. (2016). Tracing flat cremation graves using integrated advanced processing of magnetometry data (case study of Poštela near Maribor, NE Slovenia). In Armit, I., Potrebica, H., Črešnar, M., Mason, P. & L., Büster (eds.), *Cultural encounters in Iron Age Europe*. Archaeolingua. Series Minor 38. Budapest: Archaeolingua, 67–94.

Metzner-Nebelsick, C. (1992). Gefäße mit basaraboider Ornamentik aus Frög. In Lippert, A. & Spindler, K. (eds.), *Festschrift zum 50 jährigen Bestehen des Instituts für Ur- u. Frühgeschichte der Leopold-Franzens-Universität Innsbruck*. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 8. Bonn: Dr. Rudolf Habelt GmbH, 349–383.

Mlekuž, D. & Črešnar, M. (2014). Landscape and Identity politics of the Poštela hillfort. Pokrajina in politika identitet utrjene naselbine na Pošteli. In Tecco Hvala, S. (ed.), *Studia praehistorica in honorem Janez Dular*. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 30. Ljubljana: Založba ZRC, 197–211.

Mlekuž, D. & Črešnar, M. (2019). Early Iron Age cultural landscapes: Case studies from Poštela and Cvinger (Eastern Slovenia). In Črešnar, M. & Mele, M. (eds.), *Early Iron Age Landscapes of the Danube Region*. Graz, Budapest: Archaeolingua, 221–240.

Mušič, B., Črešnar, M. & Medarić, I. (2014). Možnosti geofizikalnih raziskav na najdiščih iz starejše železne dobe: primer Pošte pri Mariboru. Possibilities for geophysical research on sites dated to the Early Iron Age. Case study of Poštela near Maribor (Slovenia). *Arheo* 31, 19–47.

Mušič, B., Vinazza, M., Črešnar, M. & Medarić, I. (2015). Integrated non-invasive research and ground trothing. Experiences from prehistoric sites in northeastern Slovenia. Integrirane neinvazivne raziskave in terensko preverjanje. Izkušnje s prazgodovinskih najdišč severovzhodne Slovenije. *Arheo* 32, 37–64.

Novinszki-Groma, K. (2017a). Inhumation graves at the Early Iron Age cemetery of Süttő. In Jerem, E. (ed.), *Das nördliche Karpatenbecken in der Hallstattzeit. Wirtschaft, Handel und Kommunikation in früheisenzeitlichen Gesellschaften zwischen Ostalpen und Westpannonien*. Budapest, 471–497.

Novinszki-Groma, K. (2017b). New data on the Burial Customs in the Early Iron Age on the basis of Examples from Northeast-Transdanubia. In Beljak Pažinová, N. & Borzová, Z. (eds.), *Sedem decénii Petra Romsauera*, Studia Historica Nitriensia 21 Supplementum. Nitra, 155–171.

Romsauer, P. (1993). Nové nálezy Vekerzugskej skupiny z Nitry. Neufunde der Vekerzug-Gruppe aus Nitra. *Slovenská Archeológia* 41:1, 5–39.

Romsauer, P. (1999). Zur Frage der Westgrenze der Mezöcsát Gruppe. In Jerem, E. & Poroszlai, I. (eds.), *Archaeology of the Bronze and Iron Age. Experimental Archaeology, Environmental Archaeology, Archaeological Parks. Proceedings of the International Archaeological Conference Százhalombatta, 3–7 October 1996*. Budapest: Archeolingua, 167–176.

Strmčnik Gulič, M. & Teržan, B. (2004). O gomili halštatskega veljaka iz Pivole pod Poštelo. *Časopis za zgodovino in narodopisje* n.s., 217–238.

Teržan, B. (1990). *Starejša železna doba na Slovenskem Štajerskem (The Early Iron Age in Slovenian Styria)*. Katalogi in monografije 25. Ljubljana: Narodni muzej Ljubljana.

Teržan, B. & Črešnar, M. (2021). Pohorsko Podravje v pozni bronasti in starejši železni dobi (The Pohorsko Podravje region during the Late Bronze and Early Iron Ages). In Teržan, B. & Črešnar, M. (eds.), *Pohorsko Podravje pred tremi tisočletji. Tradicija in inovativnost v pozni bronasti in starejši železni dobi. (Pohorsko Podravje three millenia ago. Tradition and Innovation in the Late Bronze and Early Iron Ages)*. Katalogi in monografije 44. Ljubljana: Narodni muzej Ljubljana, 561–584.

Teržan, B., Črešnar, M. & Mušič, B. (2012). Pogledi v preteklost: Poštela – „staro mesto“ na obronkih Pohorja in njegova okolica. O arheoloških raziskavah. *Dialogi* 1–2/12, 17–58.

Teržan, B., Črešnar, M. & Mušič, B. (2015). Early Iron Age barrows in the eyes of complementary archaeological research. Case study of Poštela near Maribor (Podravje, Slovenia). In Gutjahr, C. & Tiefengraber, G. (eds.), *Beiträge zur Hallstattzeit am Rande der Südalpen, Akten des 2. Wildoner Fachgesprächs vom 10. bis 11. Juni 2010 in Wildon/Steiermark (Österreich)*. Internationale Archäologie. Arbeitsgemeinschaft, Symposium, Tagung, Kongress 19. Hengist-Studien 3. Rahden/Westfahlen VML Vlg Marie Leidorf, 61–82.

Tomedi, G. (2002). *Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Frög (Kärnten). Die Altgrabungen von 1883–1892*. Archaeolingua Series Maior 14. Budapest: Archaeolingua.

V. Vadász, É. (1983). Előzetes jelentés egy koravaskori halomsír feltárásáról Süttőn. Vorbericht über die Erschließung eines früheisenzeitlichen Hügels in Süttő. *Communicationes Archaeologicae Hungariae*, 19–53.

Vadász, É. (1986). Das früheisenzeitliche Gräberfeld von Süttő. *Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften Beiheft* 3, 251–257.

Vékony, G. (1986). Zu einigen Fragen der Hallstattzeit des östlichen Transdanubiens. *Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften Beiheft* 3, 259–265.

Vékony, G. & Vadász, É. (1982). *Őskori sáncok és halmok Süttőn. A Fortified Settlement and Cemetery of the Early Iron Age at Süttő*. A Komárom Megyei Múzeumok és a Fejér Megyei Múzeumok régészeti kiállításai 2. Tata.